

Juozas Girdzijauskas, 1985-09-23, Vilnius
(fotosesija „Pokalbis apie Daukantą“);
Onos Pajedaitės archyvas

Sigitas Narbutas

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Vilnius

Profesoriaus Juozo Girdzijausko nuopelnai lituanistikai

Pačiose 2015-ųjų išvakarėse lituanistų bendruomenę sukrėtė skaudi žinia: eidamas aštuoniasdešimtuosius, 2014 metų gruodžio 30 dieną mirė profesorius Juozas Girdzijauskas, vienas iškiliausių XX amžiaus lituanistų. Gimęs 1935 metų liepos 10 dieną Kalupių kaime netoli Paupio¹, 2015 metų sausio 3 dieną Jis atgulė amžinojo poilsio šalia tėvų Paupio kapinaitėse. Mokslo pasaulyje vertinami Jo lietuvių eilėdaros tyrimai, taip pat darbai iš literatūros istorijos ir XVI–XX amžiaus lietuvių autorių kūrybos publikacijos. Akademinei bendruomenei turėtų būti svarbūs Jo nuopelnai ugdant akademinį jaunimą, kuriant bei įtvirtinant naujas studijų programas ir formuojant naujus lituanistikos horizontus. Kraštiečiams ir visiems Lietuvos žmonėms reikšminga liks Jo nepajudinama pozicija, sviri nuomonė ir visokeriopa aktyvi veikla skatinant mokinius siekti žinių bei išsilavinimo tautinės kultūros, humanistinių tradicijų pagrindu ir telkiant žmones bendrai prasmingai veiklai. Tai buvo svarbu ir sovietmečiu, ir pirmaisiais atkurtos nepriklausomos valstybės metais. Nekyla abejonių, kad visa tai bus svarbu ir vėliau, todėl verta darsyk bent pagrindiniais bruožais prisiminti Profesoriaus gyvenimą ir darbus².

1. PEDAGOGAS. Pedagoginė Profesoriaus veikla – itin reikšminga Jo nuopelnų lituanistikai dalis. Ji glaudžiai susijusi su Profesoriaus darbu Vilniaus universitete. 1953 metais įstojęs į VU Istorijos ir filologijos fakultetą, lituanistikos studijas jame Jis baigė 1958 metais, sėkmingai apgynė diplominį darbą iš Maironio eilėdaros ir įgijo filologo, vidurinės mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo kvalifikaciją³. Po

1 Miestelis Viduklės seniūnijoje, Raseinių rajono savivaldybėje.

2 Šis straipsnis parengtas vienos ankstesnės publikacijos pagrindu, žr. Narbutas 2005, 19–40.

3 Remtasi Juozo Girdzijausko asmens byla Nr. 3641, saugoma Vilniaus universiteto

archyve: „Girdzijauskas Juozas, Benedikto“ (asmens byla Nr. 3641). Profesoriaus gyvenimo aprašą iki studijų Universitete galima rasti daugelyje lengvai prieinamų straipsnių įprastinėje ir internetinėje žiniasklaidoje, todėl čia jų nevardysime.

studijų dvejus metus (1958-08–1960-08) Jo dirbta vertėju Šalčininkų rajoninio laikraščio redakcijoje, tuo pat metu dar mokytojauta Šalčininkų darbo jaunimo vidurinėje mokykloje. Paskui sugrįžta Universitetan⁴: 1960-10–1963-09 Girdzijauskas buvo Lietuvos literatūros katedros aspirantas. Baigiantis aspirantūros laikui, disertacijos dėl įvairių priežasčių apsiginti nespėta, tad vėliau dar pusantrų metų teko atiduoti *Mažosios lietuviškosios tarybinės enciklopedijos* vyriausiajai redakcijai (1963-09–1965-03). 1965 metų kovo 15 dieną Girdzijauskas pradėjo darbą Vilniaus universitete ir čia dėstė kone keturiasdešimt metų – iki išėjo pensijon 2002 metais. 1965–1992 metais Jo darbuotasi Lietuvos literatūros katedroje, 1992–1999 metais vadovauta paties įkurta Literatūros teorijos katedrai. Kai ši 1999 metais buvo sujungta su kita ir performuota į Literatūros istorijos ir teorijos katedrą, Girdzijauskas iki 2002 metų buvo joje profesoriumi. Be to, 1992–2000 metais Jis dar dirbo vyriausiuoju mokslo darbuotoju Lietuvos literatūros ir tautosakos institute, vienu metu (1997–1998) buvo Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto vyriausiuoju redaktoriumi. 1966 metais Girdzijauskas apgynė kandidato disertaciją *Lietuvių silabinės-toninės eilėdaros susiformavimas* (tais pačiais metais išėjo atskira knyga⁵), o 1982 metais – daktaro (dab. habilituoto daktaro) disertaciją *Lietuvių eilėdara: XX amžius*, atskira knyga išėjusių kiek anksčiau⁶.

Lietuvių literatūros katedra nuo pat įkūrimo telkė itin pajėgius literatūros mokslininkus ir pedagogus. Taip buvo prieš tos katedros „valymą“ 1959–1961 metais, taip liko ir po jo⁷. Iš Universiteto pašalintas gabias pedagoges ir mokslininkes netrukus pakeitė jų išugdyti jaunesnės kartos lituanistai. Kartu su kai kuriais katedros „senbuviais“, keliais iš kitų mokslo ir kultūros institucijų atėjusiais asmenimis jie sudarė tą lituanistikos branduolį, su kuriuo šiandien pagrįstai siejama įvairių literatūros mokslo disciplinų branda bei pačios katedros iškilimas 8–9 praėjusio amžiaus dešimtmėčiais. Tuo metu joje prof. Viktorija Daujotytė-Pakerienė dėstė literatūros mokslo įvadą, XIX amžiaus antrosios pusės, taip pat XX amžiaus pirmosios pusės lietuvių literatūros kursus, prof. Donatas Sauka – lietuvių tautosaką, prof. Vitas Areška – sovietmečio lietuvių literatūrą, doc. Adolfas Sprindis (1921–1986) – lietuvių kritikos istoriją, prof. Albinas Jovaišas (1931–2006) – senąją lietuvių literatūrą, doc. Petronėlė Česnulevičiūtė (1925–2011) – lietuvių dramaturgijos istoriją. Dirbdamas šioje katedroje, Girdzijauskas turėjo savą kursų ir darbų barą: Jis skaitė XIX amžiaus pirmosios pusės lietuvių literatūrą (II kurso lituanistams), literatūros mokslo įvadą (pirmakursiams), literatūros teoriją (V ir VI kurso stacionaro ir neakivaizdinio skyrių lituanistams), estetinės minties istoriją, eilėtyrą, vedė keletą seminarų ir specialiųjų kursų.

Kartu su bendradarbiais ir bendraminčiais Profesorius, dirbdamas katedroje, kūrė kitokį literatūros istorijos ir teorijos, taip pat lituanistinės veiklos lūkesčių horizontą,

4 Profesoriaus kolegos liudija, jog tuo ypač rūpinosi prof. Jurgis Lebedys, labai vertinęs buvusio auklėtinio gabumus, neeilinį talentą ir visada tikėjęs jo perspektyvomis. Už šią informaciją dėkoju prof. Reginai Koženiauskienei.

5 Girdzijauskas 1966.

6 Girdzijauskas 1979.

7 Apie tai plačiai rašoma šios katedros jubiliejaus proga pasirodžiusiame leidinyje: *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, 2002.*

nei buvo galima tikėtis, paisant ir laikantis nomenklatūrinių sovietinės valdžios šią veiklos sritį varžančių įvairių normų, nurodymų ir įsakymų. Išskirtinėmis to horizonto ypatybėmis galima laikyti ne klasių kovos teorija grįstą, o iš tautos savaimingos istorijos, iš savų literatūros ir apskritai kultūros raidos dėsningumą išplaukusį požiūrį į lietuvių raštiją bei jos žymiuosius kūrėjus; ne socializmo statytojo „moralės kodeksais“, o humanistinėmis vertybėmis grįstą praeities ir dabarties kūrėjų vertinimą; ne paviršutiniško, link patyrimo nevedančio žinojimo, o visapusiško gilaus žvilgsnio į kultūrą, raštijos įvykius ir literatūros faktus formavimą. Ypač tai matyti iš bendresnio turinio Profesoriaus paskaitų. Štai įvairiuose išrašuose iš Lietuvių literatūros katedros protokolų nurodyta jį skaičius marksistinės-lenininės estetikos kursą⁸. Toks apibūdinimas gali nesunkiai suklaidinti žmogų, sovietmetį pažįstantį pirmiausia iš archyvinių dokumentų. Po oficialiu kurso pavadinimu slėpėsi svaresni, gilesni ir vertingesni dalykai. Ataskaitose bei gyvenimo aprašymuose šios tematikos paskaitas Profesorius vadino „literatūros teorijos kursu“⁹ ar „estetinės minties istorija“¹⁰, o viename interviu apie minėtą kursą papasakojo daugiau:

Rašiau apie poetiką, bet pagal išgales domėjausi ir platesniais dalykais. Neatsitiktinai pradėjau dėstyti kursą, tada vadintą „Marksistinė-lenininė estetika“. Čia buvo visiškas vakuumas. V. Areška [tuo metu Lietuvių literatūros katedros vedėjas – S. N.] klausia: ar nesutiktum? Sakau: jei leisit skaityti kaip noriu, sutinku. Areška: jo, jo. Ir pradėjau skaityti iš esmės estetikos istoriją – nuo pat Antikos, marksizmui palikdamas tik vieną klausimą. Buvo be galo įdomu – ir pačiam gilintis, ir kad studentai šį tą išgirstų¹¹.

Kam teko savu metu šių paskaitų klausyti, prisimena tiek įspūdingos apimties bei turinio Europos estetikos ir literatūros mokslo raidą nuo Antikos iki XX amžiaus vidurio, tiek ir Profesoriaus dėmesį literatūros teorijai ypač nusipelnusiems didiesiems filosofams: Aristoteliui, Immanueliui Kantui, Henri Bergsonui, Martinui Heideggeriui. Kartu su kai kurių kitų dėstytojų panašios apimties, turinio ir pobūdžio kursais (pavyzdžiui, Jono Dumčiaus (1905–1986) antikinės kultūros istorija, Dalios Dilytės-Staškevičienės antikine literatūra, Eugenijos Ulčnaitės Lietuvos lotyniškosios literatūros kursu, Broniaus Genzelio filosofijos istorija, Irenos Valikonytės Lietuvos istorijos paskaitomis ir, suprantama, lituanistiniais Juozo Pikčilingio (1926–1991), Aldonos Paulauskienės, Evaldos Jakaitienės, Zigmo Zinkevičiaus, Vinco Urbučio, Alekso Girdenio (1937–2011) ir kai kurių kitų kalbininkų bei literatūrologų kursais) Girdzijausko estetinės minties istorija sudarė pačią besiformuojančio jauno lituanisto pasaulėžiūros šerdį.

Dar vienu su pedagogine veikla ypač susijusiu ir humanistinėmis vertybėmis grįsto horizonto formavimą ypač paveikusių dalyku reikia laikyti itin pagarbų, taurų ir nesavanaudišką santykį su lituanistikos tradicijomis ir žymiaisiais jų kūrėjais,

8 Pavyzdžiui: „Girdzijauskas Juozas, Benedikto“ (asmens byla Nr. 3641), 28r.

9 „Girdzijauskas Juozas, Benedikto“ (asmens byla Nr. 3641), 28r.

10 „Juozo Girdzijausko *curriculum vitae*“ (LLTI tarybos 2004-09-28 raštas Nr. R5-178); LLTI archyvas.

11 Gadeikis 1995-07-07, 13.

pirmiausia prof. Jurgiu Lebedžiu (1913–1970). 1957–1968 metais pasirodžius keliato-
mei *Lietuvių literatūros istorijai*, diachroniniuose literatūros mokslo tyrimuose buvo
įmanu toliau diegti klasių kovos ir kitomis perdėm sociologizuotomis bei politizuo-
tomis oficialiomis teorijomis grįstus kultūros ir meno vertinimus, formuoti šališką
požiūrį į reikšmingiausių praeities kūrėjų asmenybes bei raštijos paminklus ir ap-
skritai keisti prieškariu susiformavusią lituanistikos tradiciją okupacinei valdžiai
naudingomis kryptimis. Lebedžio moksliniai interesai, tiek akademinėje, tiek popu-
liarioje spaudoje paskelbti ir nepaskelbti straipsniai bei studijos aprėpė visą lietuvių
raštijos paveldą nuo XVI amžiaus pradžios iki XX amžiaus vidurio. Teminė ir žanri-
nė praeities literatūros įvairovė šio mokslininko darbuose buvo visapusiškai perteik-
ta, o žymiausi jos kūrėjai iškelti paisant pirmiausia meno, o ne politizuotos soviet-
mečio tikrovės kriterijų. Suprasdamas Lebedžio darbų svarbą, Girdzijauskas per
metus parengė išymiojo literatūros tyrėjo straipsnių, recenzijų ir kitokių publikacijų
dvitomį¹², sulaukusį palankaus Lietuvos bei užsienio tyrinėtojų įvertinimo. Toliau
sekė Lebedžio skaitytų paskaitų pagrindu parengta *Senoji lietuvių literatūra* (1977) –
jau veik keturis dešimtmečius Lietuvos aukštosiose mokyklose naudojamas vadovė-
lis¹³. Galiausiai apie aukštus humanistinius asmenybės raiškos, prasmingos veiklos,
darbo Tėvynei ir tautai idealus garsiai prabilta prisiminimų apie Lebedį rinkinyje,
pasirodžiusiame 1983-iaisais¹⁴.

Pastaroji knyga reikšminga ne tiksliai tiksliais Lebedžio charakteristikomis, svar-
biais liudijimais apie jo asmenybę, veiklą, darbus, aplinką ir sudėtingą epochą. Ji
gražiai charakterizuoja ir patį sudarytoją. Kalbėdamas apie Lebedį, Girdzijauskas jau
tada iškėlė jo interesų platumą ir rūpinimąsi nacionaline kultūra, galias specialybės
žinias ir gebėjimą specializaciją suderinti su universalumu, senųjų Europos ir kelių
užsienio kalbų mokėjimą, platų akiratį vengiant „bet kokio užsisklendimo nuo di-
džiųjų gyvenimo ir kultūros problemų, bet kokio ‘provincialumo’“ ir kt.¹⁵ Girdzijaus-
ko mokiniai, bendradarbiai ir bendraminčiai gali paliudyti, jog tie patys bruožai
pirmiausia krito į akis žvelgiant į Profesoriaus asmenybę. Atsakomybė už savo veiklą
ir pasirinktą profesiją, tikslingas gebėjimų, talento ir žinių panaudojimas tautos ir
valstybės labui, padorumas ir sąžiningumas – ryškūs Jo bruožai¹⁶.

Profesoriaus prasmingas pedagoginis darbas reikalavo didžiulių pastangų dėl
sovietmetį stabilizavusiųjų, psichologinę, emocinę, materialinę ir t. t. gerovę su juo
siejusių asmenų priešinimosi laisvai žmogaus ir visuomenės minčiai, laisvai tos min-
ties raiškai ir sklaidai. Apskritai sovietmečio negalima tinkamai įvertinti žvelgiant
tiksliai į kurią nors vieną asmenų grupę – sovietinio režimo šalininkų, jam kasdiene
veikla oponavusių kultūrininkų ar pogrindyje veikusių ryžtingų to režimo priešinin-

12 Lebedys 1972.

13 Lebedys 1977.

14 *Profesorius Jurgis Lebedys*, 1983.

15 Girdzijauskas 1983, 90–91.

16 Be kitų dalykų, apie tai Profesorius kalba
interview su Rimantu Skeiviu: „Lietuvos
senos giminės pražuvime sveikos liko...“,
1999-11-06, 3. Interview perspausdintas:
Girdzijauskas 2006, 441–443.

kų. Skirtingų, ne kartą priešingų interesų raiškos, varžytuvių, o kartais ir paslėptos kovos frontas *anais laikais* ėjo kiekvienoje kultūrinės, pedagoginės, mokslinės veiklos erdvėje – taigi ir Filologijos fakultete. Čia visa tai atsispindėjo skirtingais pedagoginio darbo stiliais, paskaitų turiniais, popaskaitine veikla ir t. t.

Išlaikyti orią laikyseną, nemeluoti nei sau, nei studentams reikėjo pilietinės drąsos. Tai – dar vienas ryškus Profesoriaus asmenybės, o kartu ir pedagoginės veiklos bruožas. Pilietinę drąsą Girdzijauskas demonstravo ne vienašyk. Čia galima prisiminti jo disertacijos gynimą 1982 metais. Gynime kaip oficialusis oponentas dalyvavo profesorius Michailas Gasparovas (1935–2005), pasaulyje pagarsėjęs klasikinės filologijos ir eilėtyros tyrimais, žinomas reikšmingų Antikos, Viduramžių ir vėlesnių laikų literatūros kūrinių vertėjas. Pasiklausyti abiejų filologų diskusijos susirinko pilna Krėvės auditorija. Tada ne vienas išgirdo, jog Girdzijauskui tasai habilitacinio darbo gynimas – jau antras. Pirmąsyk disertacija apie XX amžiaus lietuvių eilėdaros pavidalus bei raidą gynimui buvo parengta dar 1975 metais (tų metų birželio 1 dieną paskirtas gynimas¹⁷). Tačiau tada sutrukdyta ją ginti: sovietinio režimo šalininkams užkliuvo disertacijos skyriai, kuriuose analizuota Bernardo Brazdžionio ir Jono Aisčio eilėdara, plačiai aptarta abiejų poetų kūryba iki Antrojo pasaulinio karo. Jono Bielinio (1933–1993), partijos centro komitete kuravusio kultūros, mokslo ir meno reikalus, nurodymu keletas asmenų iš įvairių institucijų parašė disertacijai vidines recenzijas, o likus savaitei iki gynimo Filologijos fakultete surengtas parašyto darbo „teismas“. Be autoriaus, jame dalyvavo Henrikas Zabulis (1927–2010), Juozas Stepšys (oficialieji „kaltintojai“), taip pat – specializuotosios mokslo tarybos pirmininkas Jonas Palionis ir katedros vedėjas Vitas Areška. Girdzijauskas buvo kaltinamas dėl metodinių klaidų (dėmesio „buržuaziniams poetams“, palankaus jų kūrybos vertinimo) ir verčiamas rašyti prašymą atidėti disertacijos gynimą. Kolegos, pirmiausia Palionis, gynė mokslininką, kreipdami pareigūnų dėmesį į palankius kitų specialistų iš Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bei kitų mokslo įstaigų vertinimus, gautus teigiamus atsiliepimus ir parengtus visus dokumentus. Bielinio nurodymas sutrukdyti gynimą buvo įvykdytas pagrasinus Girdzijauską šalinti iš Universiteto, jeigu jis neprašysias disertacijos gynimo atidėti. Partijos veikėjų numatymu, toksai prašymas turėjo nukelti gynimą neribotam laikui. Mat buvo žinoma, jog tų metų rudenį keisis procedūriniai reikalavimai gynimams; pagal vieną iš jų daktaro disertacijas nuo rudens reikėsia versti į rusų kalbą (iki tol jas gynimui būdavo galima teikti gimtosiomis kalbomis), todėl patsai vertimas iš pretendentų savaimė pareikalaus nemažai laiko. Profesorius parašė tokį prašymą. Kaip parodė įvykiai, gynimas įvyko ne iš karto ir ne kitamet, o po ilgų septynerių metų. Be to, tais pačiais 1975-aisiais disertacijos pagrindu parengta knyga nebeišleista nė „Vagos“ leidykloje, kuriai Profesorius buvo prieš tai įteikęs savo tekstą.

17 Aprašyta remiantis Profesoriaus pasakojimu (Pokalbis su Juozu Girdzijausku, 2005-04-28), taip pat anketa, publikuota

leidinyje *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000 „Atsakymai į anketa: Juozas Girdzijauskas“*, 2002, 239.

Vis dėlto tuo metu visuomenės lituanistinių lūkesčių horizontuose jau buvo įvykę reikšmingų permainų. Sovietinei valdžiai sugebėta oponuoti įvairiais lygiais, įvairiais pavidalais, įvairiomis progomis ir įvairiose vietose. Padedamas vieno iš tokių oponentų, „Mokslo“ leidyklos vyriausiojo redaktoriaus Juozo Vaitkaus, Profesorius 1979 metais disertaciją išleido atskira knyga, vėliau rado vertėją ir per keletą metų parengė vertimą į rusų kalbą¹⁸.

Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad minėtas „teismas“ Profesoriaus gyvenime nebuvo paskutinis. Sovietinio gyvenimo praktikas primena Literatūros teorijos katedros likvidavimas 1999 metais¹⁹. Rektoriui Rolandui Paviloniui (1944–2006) pasiūlius, ją Profesorius didžiulėmis pastangomis įkūrė 1992 metais. Katedra buvo sumanyta kaip centras, turėjęs teorinių disciplinų kursais papildyti kitose Filologijos fakulteto katedrose dėstomų dalykų repertuarą ir taip padėti joms parengti visokeriopai išsilavinusius humanitarus. To centro ateitį Profesorius siejo su savo paties ugdytais jaunais mokslininkais: Gyčiu Vaitkūnu, Vytautu Straižiu, Regimantu Tamošaičiu, Pauliumi Subačiumi ir kitais. Jų (pirmiausia Subačiaus) aktyvi veikla ir nesovietiniai asmenybės raiškos pavidalai kai kuriuos vyresnės kartos kolegas gerokai trikdė. Fakulteto katedrose neretai kildavo ir netgi dekanato bei tarybos posėdžius pasiekdavo emociškos jaunimo ir vyresnės kartos diskusijos pasaulėžiūriniais, profesiniais, metodiniais ir kitokiais klausimais. Kai kada jų aidas nuvilnydavo ir iki Rektorato. Pasidavęs vienos žinomos profesorės, andai vadovavusios Visuotinės literatūros katedrai, įkalbinėjimams, Rektorius po kurio laiko pradėjo rodyti nepasitenkinimą Girdzijausko darbuotojais. Tuo metu iš studijų užsienyje grįžo viena fakulteto absolventė. Sužinojusi apie nekolegišką minėtų asmenų puolimą, ji parašė ir *Literatūroje ir mene* publikavo straipsnį²⁰. Čia šmaikščiai apibūdinta padėtis fakultete, Literatūros teorijos katedra – pagirta, o Visuotinės literatūros – papeikta. To užteko Universiteto vadovybei. Sušaukęs kolegas iš Lietuvos literatūros ir Literatūros teorijos katedrų, Rektorius surengė „teoretikų“ „teismą“ (1998-06-16), jo metu viešai apkaltino Profesorių inicijavus Universiteto, tada nepelnytai tapatinato su Visuotinės literatūros katedra, šmeižtą. Lituanistai nepalaikė Universiteto vadovo (viršininkui pritarė tik vienas andainykštis Universiteto prorektorius mokslo reikalams), todėl katedra dar metus gyvavo. Vis dėlto nei minėta profesorė, nei Rektorius nenurimo, ieškojo progos įvykdyti sumanyta. Todėl veikiai su Girdzijausku nebebuvo pratęsta vedėjo pareigų darbo sutartis, o „teoretikus“ liepta sujungti su tos pačios profesorės vadovaujamu kolektyvu, įkuriant naują katedrą – Literatūros teorijos ir istorijos. Fakulteto garbei reikia pasakyti, kad, renkant naujos katedros

18 Girdzijausko dviejų dalių habilitacinė disertacija saugoma Vilniaus universiteto Rankraščių skyriuje: Girdzijauskas 1981.

19 Aprašyta remiantis Profesoriaus pasakojimu (Pokalbis su Juozu Girdzijausku, 2005-04-28).

20 Adomėnienė 1998-05(06)-13, 14. Slogios, darbui ir kūrybai nepalankios aplinkos Universitete atsiradimas 1998–1999 metais buvo nesyk aptartas. Autoriai jį siejo išimtinai su andainykščio Rektoriaus veikla, žr. Daugirdas 1999, 509–510.

vedėją, darbuotojai didžiąją balsų dalį atidavė ne poniai, o Profesoriaus bendradarbiui ir bendražygiui prof. Kęstučiui Nastopkai.

Pats Literatūros teorijos katedros įkūrimas, kad ir šitaip pasibaigęs, jos kelerių metų darbas ir vėlesnė veikla nauju pavidalu priklauso prie Profesoriaus pedagoginio darbo laimėjimų. Literatūros mokslas Lietuvoje tuo metu buvo priėjęs tam tikrą kryžkelę. Visuomenėje, pirmiausia humanitarų sluoksniuose, tuo metu jau suvokta būtinybė turėti naujo turinio, iki tol Lietuvoje plačiau netaikytais modernesniais tyrimo metodais parašytą literatūros istoriją. Reikėjo iš naujo aptarti tiek gausius senosios raštijos paminklus, iki tol dėl įvairių priežasčių arba vertintus labai nepalankiai, arba išvis nutylėtus, tiek be galo įvairų, reikšmingą ir daugeliu aspektų novatorišką išeivijos kūrybinį paveldą. Nuo septintojo XX amžiaus dešimtmečio tiek Europoje, tiek ir kitur pasaulyje atsirado kelios naujos literatūros teorinių tyrimų kryptys, susikūrė nemažai įvairių metodikų tiems tyrimams taikančių mokyklų. Paskelbta daug reikšmingų teorinių veikalų. Visa tai reikėjo perimti, kūrybingai įsiasvinti, o vėliau – pritaikyti rašant naujas, kitokias, lietuvių literatūros istorijas, taip pat monografijas apie reikšmingesnius raštijos įvykius, reiškinius ir kūrėjus. Tuo turėjo užsiimti ir užsiėmė pirmiausia Profesoriaus ugdyti Lietuvių literatūros, Literatūros teorijos, taip pat Literatūros istorijos ir teorijos katedrų absolventai.

Be sovietinėms doktrinoms oponavusių kursų, reikšmingų pedagoginių lituanistikos publikacijų, Profesoriaus pedagogo talentą apibūdina ir jo parengti aukščiausią kvalifikaciją mokslininkai. Vadovaujami Profesoriaus, daktaro disertacijas parengė ir sėkmingai apgynė tuzinas šiandien žinomų specialistų ir specialistų: Daujotytė-Pakerienė, Petras Skirmantas, Regina Koženiauskienė, Darius Kuolys, Irena Skurdenienė, Dainora Pociūtė-Abukevičienė, Rimantas Skeivys, Tamošaitis, Paulius Subačius ir kiti²¹. Jų būrį padidina tie jaunuoliai (Julius Keleras, Sigitas Daukša – „iš viso bus koks *desėtkas*“), kurie su Profesoriaus rekomendacijomis išvyko studijuoti į užsienį²²; daugelis iš jų vėliau apgynė disertacijas, nūnai sėkmingai dirba ir prasminga moksline, pedagogine ir apskritai visuomenine veikla reiškiasi, puoselėdami tas pačias lituanistines tradicijas.

2. MOKSLININKAS. 2005 metais Profesoriumi suteikta Lietuvos mokslo premija. Jai Girdzijausko kandidatūrą pasiūlė kolegos iš Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir vėliau jų siūlymą savu sprendimu parėmė nacionalinių premijų teikimo

21 Apie tai daugiau žr.: *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000*, 2002, 242.

22 Pokalbis su Juozu Girdzijausku, 2005-05-03. Pakviestas prof. Rimvydo Šilbajorio, 1988 metais Girdzijauskas apsilankė JAV, kur dalyvavo Baltų studijų konferencijoje. Viešnageje Profesorius susipažino su iški-

liais JAV lietuvių kultūrininkais – mokslininkais, pedagogais, rašytojais, žurnalistais. Be kitų dalykų, jo kalbėta ir apie jaunąsias lituanistų kartos ugdymą, lavinimą ir rengimą Amerikos aukštosiose mokyklose. Šiuo reikalu tada ir vėliau jam talkino ir ypač daug lietuvių akademinio jaunimo labai padarė prof. Violeta Kelertienė.

komiteto nariai teorinius Profesoriaus darbus įvertino ypač aukštai²³. Kolegos pirmiausia iškėlė Jo eilėtyros ir istoriografijos tyrimus. Žvelgdami plačiau ir ieškodami tokių mokslo publikacijų, kurios ne mažiau už minėto turinio veikalus formavo visuomenės kultūrinių lūkesčių horizontą, šiandien dar nurodytume gausius raštijos paminklų leidimus, Girdzijausko parengtus vieno ar kartu su talkininkėmis bei talkininkais.

Pokario metais lietuvių eilėtyros srityje šis bei tas nuveikta. Marcelinas Ročka (1912–1983) 1949 metais apgynė daktaro disertaciją apie Kristijono Donelaičio eilėdarą. Joje klasikinės filologijos specialistas atskleidė Donelaičio eilėdaros ypatumus, remdamasis daugiausia XX amžiaus pirmosios pusės ir dar ankstesniais pasiekimais tiriant Antikos poetų kalbos ypatybes ir taikydamas bei į senosios lietuvių literatūros studijas diegdamas antikinės eilėdaros terminiją, sąvokas ir konceptus. Apčiuopęs ir apibūdinęs Donelaičio hegzametų specifiką, Ročka vėliau savo išvadas kartojo straipsniuose tiek apie Donelaitį, tiek apie kitus senosios lietuvių literatūros paminklus²⁴.

Vėlesni reikšmingi poslinkiai lietuvių eilėtyroje susiję su reikšmingais kai kurių kalbininkų fonologijos ir akcentologijos darbais. Šios kalbotyros disciplinos Lietuvoje subrendo kaip tik XX amžiaus 7–8 dešimtmečiais. Taip tvirtinti leidžia tada pasaulinio baltistikos ir lituanistikos mokslo pastebėti ir aukštai įvertinti Jono Kazlausko (1930–1970) ir jaunesniųjų kolegų Zigmo Zinkevičiaus, Vytauto Mažiulio (1926–2009), Alberto Steponavičiaus, Alekso Girdenio (1937–2011), Adelės Laigonaitės (1926–2005) ir kt. darbai, publikuoti Lietuvoje.

Žinodamas apie visus šiuos darbus, taip pat remdamasis gausiais teoriniais lenkų, rusų, vokiečių, prancūzų ir kai kurių kitų tautų mokslininkų darbais, Girdzijauskas pirmasis įvertino lietuvių eilėdaros sistemų raidą ir kaitą nuo Martyno Mažvydo iki Vinco Mykolaičio-Putino. Tyrimų rezultatus mokslininkas publikavo daugelyje straipsnių²⁵, o apibendrino dviem disertacijomis ir jų pagrindu parengtomis monografijomis²⁶. Šiandien galima nurodyti keletą labai svarbių Profesoriaus atlik-

23 Teikime Lietuvos mokslo premijų komitei Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto taryba pasiūlė „prof. habil. dr. Juozapo Girdzijausko mokslo darbą *Lituanistinės literatūrologijos raidos pjūviai: eilėtyra ir istoriografija* (3 veikalai: 1. „Lietuvių eilėdara: silabinės-toninės sistemos susiformavimas“, V., 1966; 2. „Lietuvių eilėdara: XX amžius“, V., 1979; 3. „Lietuvių literatūros istorija. XIX a.“, V., 2001)“ (žr. 2004-09-28 raštą Nr. R5-178, saugomą LLTI archyve).

24 Svarbiausieji pakartotinai paskelbti leidinyje: Ročka 2002. Žinodamas apie juos, Profesorius išsamiau Donelaičio eilėdaros daktaro disertacijoje ir 1966 metais išėjusioje studijoje nebeaptarė.

25 Nemaža jų dalis suregistruota bibliografijėlėje: *Juozui Girdzijauskui – 60*, 1995. Gerokai papildytas nespausdintas sąrašas buvo parengtas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute teikiant paraišką dėl 2004 metų Lietuvos mokslo premijos suteikimo Profesoriumi (priedas prie 2004-09-28 rašto Nr. R5-178, saugomo LLTI archyve). Jo pagrindu *Senajoje Lietuvos literatūroje* publikuota Dalios Bufaitės sudaryta Profesoriaus darbų bibliografinė rodyklė („Juozo Girdzijausko publikacijos, 1956–2003“, 2005, 61–73).

26 Girdzijauskas 1966; Girdzijauskas 1979.

to darbo šioje srityje ypatybių. Pirmiausia, kaip jau minėta, Girdzijauskos eilėtyros tyrimuose pateiktas nuoseklus lietuvių poetinės kalbos raidos vaizdas nuo Mažvydo iki Putino. Formaliai žiūrint, tokių vaizdų būta (pirmiausia derėtų nurodyti korsakinę Lietuvių literatūros istoriją), tačiau su jais lyginant iškyla didžioji Girdzijauskos atlikto darbo vertė. Analizuojant kalbą jam rūpėjo atskleisti ir parodyti meninę lietuvių poezijos vertę pačiais įvairiausiais lygmenimis (vieno kūrinio, vieno autoriaus, mokyklos ir epochos). Tyrimas – stulbinamos apimties, kruopštumo ir išsamumo, o jo išvados – nepolitizuotos. Tyrėjo dėmesys nukreiptas išimtinai į literatūros kūrinį ar tų kūrinų grupę, stengiantis suprasti ir paaiškinti jo ar jų santykinai uždara, saviems meninės prigimties dėsniams, kūrėjų talentams bei meninei tradicijai paklūstančią sistemą ir tokių sistemų grupę, nedarant jokių reveransų sovietinio literatūros „kanono“ iškeltiems ar žemėn nublokštiems kūrėjams. Taip buvo sutvirtinta autentiška tradicija, kuri remiasi prieškarinio literatūros mokslu, pirmiausia – Putino literatūros paskaitose ir lietuvių raštijos istorijos tyrimuose duota lietuvių literatūrinės tradicijos, kūrybos ir t. t. samprata. Savu metu ją pratęsė Lebedys, o tada šalia Lebedžio atsistojo dar ir Girdzijauskas.

Profesoriaus tyrimuose, skirtuose, regis, tokiems „apolitiškiems“ dalykams kaip metrika, strofika ir kt., į deramą vietą iškelti meninės kūrinio vertės, estetinės literatūros reiškinių prigimties ir kiti svarbūs dalykai. Mokslininkas pasistengė apibūdinti kiekvieną bent kiek reikšmingesnį kūrėją, nepaisydamas jokių paraliteratūrinių su tiriamais kūriniais ar poetais susijusių dalykų (pavyzdžiui, klasinės kilmės, luominės ar kitokios priklausomybės ir pan.). Abiejose monografijose pateiktas tam tikras literatūros kanonas, paremtas santykinai nepriklausomais, meninio pasaulio realybėje didesnės vertės turinčiais kriterijais. Kaip lietuvių poezijos viršūnės aiškiai nurodyti Danielius Kleinas, Saliamonas Slavočinskis, Donelaitis, Antanas Strazdas, Antanas Baranauskas, Antanas Vienažindys, Pranas Vaičaitis, Maironis, Kazys Binkis, Salomėja Nėris, Putinas. Šiame sąraše turėjo būti dar Aistis ir Brazdžionis, tačiau, kaip minėta aukščiau, jų kūrybos įvertinimo leidžiant monografiją dėl sovietinės valdžios šantažo teko atsisakyti.

Kanono buvimas leidžia aprėpti platesnį literatūros horizontą, išryškina iki tol menčiau apžvelgtus plotus, nubrėžia svarbiausių, neatidėliotinių darbų gaires. Turėdamas tokią darbų panoramą, mokslininkas gali ir pats sėkmingai bei kūrybingai dirbti ir prasmingoms lituanistikos studijoms telkti kitus. Literatūros viršūnės visuomet stovi ant tvirto pamato – literatūros mokslo ir kasdienio literatūrinio gyvenimo. Literatūros tradicijos gyvybingumą liudiję senosios raštijos artefaktai sovietmečiu tebuvo pradėti publikuoti. Kad ir labai sunkiai, pokario metais keletą reikšmingų publikacijų parengė ir paskelbė Lebedys. Toliau ėmėsi kiti – ne tik literatūros mokslininkai, bet ir kalbininkai, istorikai, bibliotekose, archyvuose ir kituose gyvuose kultūros židiniuose dirbę asmenys. Girdzijauskas ir čia išvarė regimą plačią vagą. Vienas pats ar su pagalbininkais Profesorius paskelbė reikšmingą lietuvių poetikos

antologiją²⁷, taip pat įvairių autorių – Valerijono Ažukalnio²⁸, Kristijono Gotlybo Milkiaus²⁹, Henriko Radausko³⁰, Simono Stanevičiaus³¹ – raštų.

Taip dirbant, savaime atėjo laikas stambiems apibendrinamojo turinio darbams, naujai lietuvių literatūros istorijai. Mat sovietmečiu lietuvių literatūros historiografija plėtojosi ne vienu, o mažiausiai keturiais keliais³²: vulgariai Karlo Marxo ir Friedricho Engelso idėjas supratusio, tiesmukai Lenino teorijas perėmusio Zigmo Angariečio (1882–1940; pastarojo darbais sovietinėje Lietuvoje rėmėsi ir jo idėjas skleidė Jonas Zinkus), kiek liberalesnio Broniaus Pranskaus-Žalionio (1902–1964), taip pat Kosto Korsako (1909–1986), sovietmečiu nuosekliai variusio „Trečiojo fronto“ vagą. Ketvirtos krypties pradininku Profesorius laiko Putiną, o jo tęsėju – Lebedį. Jų darbams būdingas pagarbus dėmesys analizuojamojo kūrinio ar ir visos kurio nors rašytojo kūrybos meninei vertei, jautrumas estetinei žodžio raiškai, pastanga apibūdinti lietuvių literatūros raidą nuo seniausių raštijos paminklų estetiškos raiškos ir meninio pasaulio brandos, gimtosios kalbos lavėjimo, augimo, grynumo ir kai kuriais kitais požiūriais.

Lebedžio tyrimus ir studijas pratęsia vėlyvieji Girdzijausko literatūros istorijos darbai, pirmiausia – monumentali *Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius*³³, parašyta talkinant kai kuriems bendradarbiams ir bendraminčiams (Reginai Mikšytei, Vandai Zaborskaitei, Janinai Žėkaitei, Irenai Skurdenienei, Pauliui Subačiui ir kitiems). Veikalas kurtas ypatingu metu – pirmuoju atkurtos nepriklausomos valstybės dešimtmečiu. Ši reikšminga aplinkybė savaime kreipė autorių pastangas daugiau dėmesio skirti dalykams, kurių pilno, išsamaus, teisingo, jokiomis ideologinėmis nuostatomis neiškraipyto vaizdo sovietmečiu nesucidaryta, o būtent: epochos estetiniam kontekstui, tautos kultūriniam gyvenimui, tą gyvenimą formavusiems lietuvių kultūros ramsčiams bei to gyvenimo fone iškilusioms literatūros aukštumoms. Visos epochos, Girdzijausko pradedamos nuo XVIII amžiaus pabaigos, o baigiamos XX amžiaus pradžia, kultūriniai vaizdai, jos literatūriniai „portretai“ buvo tapomi reginti juos ne vienintelėje, o tik vienoje iš kelių turtingos lietuvių raštijos galerijos salių. Pagarba vertingosioms senosios raštijos tradicijoms, senųjų literatūros paminklų kaip idėjinių ištakų, kaip meninės atramos traktavimas ir XIX amžiaus lietuvių literatūros vertinimas, atsižvelgiant į vėlesnę jos raidą, leido išryškinti ir argumentuotai pagrįsti tos raidos per visą XIX amžių kryptis, apimtis, turinį, kitus svarbius proceso bruožus. Veikale taip pat pasistengta aprėpti visus bent kiek reikšmingesnius literatūros artefaktus apibendrinant ilgų dešimtmečių ligtolinius istorikų, bibliografų, archyvininkų, enciklopedininkų, galiausiai literatūros istorikų tyrimus. Enciklopedinis Girdzijausko su talkininkais parašytos istorijos pobūdis – dar viena teigiama šio veikalo ypatybė, dar vienas gyvas jo išliekamosios vertės šaltinis.

27 *Lietuvių poetikos pradmenys*, 1985.

28 Ažukalnis 1968.

29 Milkus 1990.

30 Radauskas 1993.

31 Stanevičius 1999; Stanevičius 2010.

32 Pokalbis su Juozu Girdzijausku, 2005-05-03.

33 *Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius*, 2001.

Ši monumentalų veikalą solidžiai papildė paskutinė Profesoriaus knyga – straipsnių rinkinys *Lietuvių literatūros vagoje*³⁴. Jį sudaro 145 straipsniai, parašyti 1963–2005 metais. Dauguma jų išspausdinti kultūrinėje bei mokslinėje spaudoje, 17 – publikuoti iš rankraščių. Rinkinio publikacijos rodo visą didžiulį Profesoriaus mokslinių ir visuomeninių interesų ratą. Jis sudarytas iš tokių skyrių: „Teorija. Metodologija“, „Poetika. Eilėtyra“, „Literatūros istorija“ (su poskyriais: „Iki XIX amžiaus“, „XIX amžius“, „XX amžius“), „Recenzijos“, „Bendražygiai“, „Su maironiečiais“, „Donelaičio žemėje“, „Aitvarų tarnyboje“ ir „Publicistika“. Tekstai trumpi, įtaigūs. Profesorius argumentuoja remdamasis tautinės kultūros tradicijomis, humanistinės kultūros vertybėmis, o ne nuorodomis į šaltinius ar autoritetus. Straipsniuose atsispindi mokslinio, meninio ir kultūrinio Lietuvos gyvenimo, pradedant 7-uoju XX amžiaus dešimtmečiu, aktualijos. Daugelis jų, pirmiausia Jo matytos literatūros teorijos bei metodologijos, gimtosios kalbos, tautinės kultūros, visuomeninio gyvenimo ir kai kurios kitos, tebėra svarbios šiandien ir tokios išliks ateityje. Gyvenimo ir mokslinės veiklos patirtimi paremta Profesoriaus nuomonė svarbiausiais lituanistikos klausimais, Jo matyti mokslininko lituanisto ir visuomenės veikėjo darbo barai bus svarbūs visuomet, todėl numanu, kad šia knyga bus remiamasi dar ne vieną dešimtį metų.

3. VISUOMENININKAS. Angažavimasis visuomeninei veiklai veikiausiai susijęs su kiekvieno asmens prigimtimi. Lavėjant ir bręstant, tą angažavimąsi palaikančios būdo savybės gali būti puoselėjamos, o gali ir apnykti, sumenkėti. Profesoriaus polinkį į prasmingą visuomeninę veiklą ypač stiprino studijos Vilniaus universitete. Jos buvo kontroversiškos. Kaip prisiminė Profesorius³⁵, specialybės dalykų tada buvo labai mažai; studijų programų ir laiko didesnę dalį sudarė vadinamųjų visuomeninių mokslų „disciplinos“: istorinio ir dialektinio materializmo, marksistinės-lenininės filosofijos, TSKP istorijos, mokslinio ateizmo ir kitokie kursai, seminarai bei specialieji seminarai. Taigi, pasirinkęs lituanisto kelią, Girdzijauskas aukštojoje mokykloje susidūrė su sovietinio gyvenimo, pirmiausia akademinio, realybe, tačiau jos išorinių raiškos būdų nepriėmė, o vienu metu ją, tą realybę, netgi esmingai veikė. Žinoma, ne vienas, o su kitais kurso ir apskritai studijų bičiuliais. Mat apie 1956 metus Jis kartu su keliais lituanistais prie Lietuvių literatūros katedros subūrė kraštotyrininkų būrelį, iš kurio ilgainiui išsirutuliojo Lietuvos kraštotyrininkų draugija. Siekdami bent savišvietos keliu sukaupti žinių iš Lietuvos valstybės, kultūros, literatūros, meno ir kitų sričių, lituanistai kreipėsi pagalbos į andainykštę katedros vedėją Meilę Lukšienę (katedrai vadovavo 1951–1958). Ši pasiūlė tokią – kraštotyrinę – veiklos formą, o pagalbos patarė kreiptis į Juozą Jurginį (1909–1994), tada dirbusį Istorijos instituto direktoriaus pavaduotoju ir dėsiusį Vilniaus universitete. Girdzijauskas prisiminė,

³⁴ Girdzijauskas 2006.

³⁵ Pokalbis su Juozu Girdzijausku, 2005-04-28.

Apie tai Profesorius taip pat parašė minė-

toje anketoje, žr. „Atsakymai į anketą: Juozas Girdzijauskas“, 2002, 228–229.

kad Jurginis palankiai sutikęs prašymą surengti, šių laikų terminais kalbant, „gyvosios istorijos“ paskaitų: aplankyti svarbesnias Lietuvos istorines vietas ir papasakoti apie jų praeitį. Veikiai pernelyg nesigirdami ir nesigarsindami, prie Lietuvių literatūros katedros ėmė telktis studentai lituanistai ir istorikai. Studentai dažnai keliavo, lydimi Jurginio bei kai kurių kitų dėstytojų; ekskursijose kartais atsiskleisdavo ir bendraamžių, turėjusių daugiau už kitus istorijos ir kultūros žinių. Tuo pat metu žinių troškimas buvo maldomas oficialiuose tvarkaraščiuose neskelbiamomis paskaitomis, vykdavusiomis vėlais vakarais. Kitokią Lietuvos istoriją, literatūrą, dailę ir meną dėstė tiek savi (Istorijos ir filologijos fakulteto), tiek kviestiniai (pavyzdžiui, Dailės instituto) dėstytojai. Kraštotyrininkams iš pradžių vadovavo lituanistas Bronius Kmitas, paskui – istorikas Antanas Stravinskas.

Studijų metais subrandintas polinkis visuomeninei veiklai, gebėjimas rasti bendraminčių prasmingiems darbams pasireiškė ne mažiau nei moksliniai ženkliai ir prasmingais šios srities pasiekimais. Šiaip jau Profesorius juos apibūdino perdėm kukliai. Savo *curriculum vitae* Jis rašė:

Sajūdžio ir Nepriklausomybės metais įsijungiau į įvairių kultūros draugijų ir bendrijų veiklą: Simono Stanevičiaus (tebesu jos seniūnas), Maironio ir Maironiečių, Kristijono Donelaičio, Vinco Mykolaičio-Putino (labai nežymiai), Pasaulio lituanistų bendrijos (pastaruoju metu buvau jos valdybos pirmininkas). Dalyvauju taip pat Krašto apsaugos bičiulių klubo, Mokslininkų sąjungos, Rašytojų sąjungos, Mokslo tarybos, Studijų kokybės vertinimo centro veikloje, esu Klaipėdos universiteto Senato narys³⁶.

Šitie du sakiniai iš tiesų slepia kur kas reikšmingesnius dalykus – darbą kuriant prasmingos veiklos židinius, pirmąjį atkurtosios Nepriklausomybės dešimtmetį formavusius visuomenės raiškos pavidalus, nūnai sudarančius raiškesnius mūsų modernaus kultūrinio, pedagoginio, mokslinio ir pan. gyvenimo brožuus.

Vienas iš reikšmingiausių tokių Profesoriaus darbų – Stanevičiaus bendrijos įsteigimas. Kaip prisiminė Profesorius, 1989 metais po šv. Antano atlaidų Viduklėje žmonės susirinko bažnyčios šventoriuje ir svarstė, kokiais visuomeninės veiklos pavidalais geriausia įsitraukti į Lietuvos Atgimimą³⁷. Tokios veiklos pavyzdžiui susirinkusiems buvo pasiūlytas garsiausias kraštietis Stanevičius, XIX amžiaus pradžioje taip pat kėlęs tautinio atgimimo, prasmingos kultūrinės veiklos, kūrybingo gyvenimo idėjas. Vidukliškams idėja patikusi. Tokiomis aplinkybėmis tų metų liepos 29 dieną įkurta Stanevičiaus bendrija. Profesorius nuo pat pradžios buvo jos seniūnas; nuo pat pradžių jam talkino labai gausus bendraminčių ir bendradarbių būrys: Antanas Pocius, Adomas Druktenis, Irena Skurdenienė ir kiti. Pirmiausia eita į mokyklą, ten skatinta grąžinti autentiškas pedagoginės veiklos formas, keisti mokymo turinį, šalinti sovietmečio simboliką ir t. t. Palankiu metu į paruoštą dirvą mestas grūdas

³⁶ „Juozo Girdzijausko *curriculum vitae*“ (LLTI tarybos 2004-09-28 raštas Nr. R5-178); LLTI archyvas.

³⁷ Pokalbis su Juozu Girdzijausku, 2005-04-28. Bendrijos įkūrimas ir veikla plačiau apžvelgiami: Girdzijauskas 2001, 12–14.

netruko duoti skalsų derlių: Viduklės vidurinė mokykla pasikeitė, veikiai tapo Simono Stanevičiaus vidurine, joje padedant Profesoriumi buvo įsteigtas stanevičiukų būrelis. Per dešimtmetį mokinių veiklos laukas dar išsiplėtė: dabar stanevičiukai veikia taip pat Vilniaus S. Stanevičiaus, taip pat Kražių ir Švėkšnos vidurinėse mokyklose. Pati Stanevičiaus bendrija nuo pat įkūrimo dienos yra aktyvi Žemaičių kultūros draugijos (įkurtos veik tuo pačiu metu, 1988-11-27) narė.

Šiandien bendrijos veiklą žymi daugybė reikšmingų darbų. Svarbiausiuoju iš jų reikia laikyti stiprią bendruomenės dvasią, telkiančią vidukliškius kultūrinei, religinei, politinei ir kitokiai veiklai. Iš šitos stiprios, taurinančios dvasios kilo daugybė gražių darbų. Bendrija iki šiol rengia konferencijas, kuriose aptaria, mini ir visuomenei skelbia žinias apie žymesnius iš to krašto ir apskritai iš Žemaitijos kilusius ar joje dirbusius kultūros, mokslo, literatūros, politikos ir valstybės veikėjus. Konferencijas stengiamasi rengti įvairiose vietose (Viduklėje – 1989, 1994; Kražiuose – 1990, 1995; Vilniuje – 1991, 1998; Raseiniuose – 1992; Švėkšnoje – 1993; Kelmėje – 1996; Šilalėje – 1997; Paupyje – 1998), pagal jose perskaitytus pranešimus parengti straipsniai publikuojami šios bendrijos leidžiamame originaliame periodiniame leidinyje *Aitvarai*. Bendrijos siūlymu ir tuometio Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko prof. Vytauto Landsbergio pritarimu 1999 metais sudaryta valstybinė Simono Stanevičiaus gimimo 200-ųjų metinių minėjimo komisija. Jos remiama bendrija gavo lėšų, už kurias sutvarkyta Stanevičiaus gimtoji sodyba Kanopėnuose, parengtas naujas *Dainų žemaičių* leidimas, išleisti Stanevičiaus *Raštai*, monumentalii Viduklės krašto istorija³⁸, finansuota nemažai jubiliejinių ir kitokių renginių.

Profesoriaus būta ne tik prie šios, bet ir dar prie vienos bendrijos ištakų. Apie 1989 metus Vilniuje įsteigta Maironio draugija, tiesa, aktyviai veikusi neilgai³⁹. Iš pradžių jai vadovavo poetas Marcelijus Martinaitis; jos centras buvo Vilniuje, paskui persikėlė į Raseinius. Draugijos įkūrimas ir veiklos pradžia paskatino su Profesoriumi ryšius palaikiusį Panevėžio Vytauto Žemkalnio gimnazijos direktorių Eugenijų Urboną (mokyklai vadovavo 1973–2002) steigti maironiečių būrelį. Būrelis sparčiai plėtė veiklą, maironiečių bendruomenės greit kūrėsi kituose miestuose, tad 1989 metų spalio 28 dieną įsteigta Lietuvos maironiečių draugija⁴⁰, XXI amžiaus pradžioje vienijusi apie 4000 narių ir jungusi apie 200 Lietuvos mokyklų. Nuo 1990 metų ji leidžia laikraštį *Sandrava*, išeinantį dukart per metus. Kartu su Martinaičiu, Albinu Bernotu, Vanda Zaborskaite, Vytautu Vitkausku ir Juozu Apučiu Girdzijauskas buvo maironiečių globėjas, gausių straipsnių, spausdinamų *Sandravoje*, autorius, taip pat paskaitininkas, veiklus maironiečių susirinkimų, konferencijų ir suvažiavimų dalyvis.

Kartu su Violeta Kelertiene ir Albertu Zalatoriumi (1932–1999) Profesorius buvo vienas iš Pasaulio lituanistų bendrijos kūrėjų. Pastaroji sumanyta kaip visą lituanistiką (institucijas bei paskirus asmenis) vienijanti, jos strategiją apmąstanti organiza-

38 *Viduklė*, 2002.

39 Pokalbis su Juozu Girdzijausku, 2005-04-29.

40 Apie Lietuvos maironiečių draugijos įkūri-

mą žr. Urbonas 1999, 1, taip pat Lietuvos mokyklų, kuriose veikia maironiečiai, interneto svetainėse.

cija, veikusi pirmiausia informacijos kaupimo ir sklaidos baruose⁴¹. Pagrindine bendrijos darbo forma iš pradžių pasirinktos metinės konferencijos – savotiški visų lituanistika suinteresuotų akademinių pajėgų forumai, gebėję aptarti lituanistikos tyrimų strategiją, lituanistikos mokslų politikos priežiūrą, lituanistų pamainos ugdymo globą ir t. t. Juose buvo diskutuojama visais aktualiais humanitarinių mokslų klausimais, o pranešimų pagrindu parašyti straipsniai publikuojami atskirais sąsiuviniais⁴². Bėda, kad, Zalatoriui mirus, kai kuriems autoritetingiems lituanistams pasitraukus iš aktyvesnės veiklos, o į jų vietą nestojus jaunesnės kartos mokslininkams, bendrija savo veiklą šiandien nutraukusi.

Profesoriaus mokslo darbai ir mintys, išdėstytos daugelyje rašinių, liudija apie du kertinius tautinį identitetą remiančius akmenis: lietuvių kultūros tradiciją ir tą tradiciją puoselėjančius bei puoselėsičius žmones. Žvelgdamas į lietuvių literatūrą, Girdzijauskas jos raidą nuo Mikalojaus Daukšos, paskelbusio patriotinę kultūrinę veiklos programą, ligi Stanevičiaus, atgaivinusio Daukšos idėjas, ir Vinco Kudirkos, ėmusio tas idėjas įgyvendinti, ne kartą⁴³ apibūdino kaip vieną kelią, turintį tam tikrą pradžią ir vedantį iki pat mūsų dienų. Šie trys kūrėjai Jam atrodė kaip atramos Lietuvos tiltui, kurio išsaugojimas, sustiprinimas ir tolesnė statyba šių dienų žmogui privalo tapti moraline pareiga, gyvenimo įprasminimu ir visokeriopai prasmingos veiklos gairėmis. Apie tai Jis nesyk kalbėjo jaunimui: maironiečiams, stanevičiukams ir kitiems. Jaunimo ir visų Jį pažinusių akyse Profesorius šiandien ir pats jau matomas kaip dar viena to tilto – Daukšos pradėto, o Stanevičiaus ir Kudirkos toliau statyto – atrama. Suręsta šalia Mykoliaičio-Putino, Lebedžio ir kitų, pačių iškiliausių, XX amžiaus lietuvių humanitarų.

Literatūra:

- ADOMĖNIENĖ, JOLITA, 1998-05(06)-13: „O kam ta teorija?!“, *Literatūra ir menas* 24, 14.
„Atsakymai į anketą: Juozas Girdzijauskas“, *Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000*, sudarė Giedrius Viliūnas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002, 228–246.
- AŽUKALNIS, VALERIJONAS, 1968: *Raštai lietuviški*, paruošė J[uožas] Girdzijauskas, Vilnius: Vaga.
- DAUGIRDAS, TOMAS, 1999: „Vilniaus universiteto istorinė savimonė 1989–1999“, *Naujasis Židinys-Aidai* 9–10, 509–510.

41 Viliūnas ir kt. 2001, 385.

42 *Priklausomybės metų (1940–1990) lietuvių visuomenė: pasipriešinimas ir / ar prisitaikymas. Pasaulio lituanistų bendrijos darbai* 1, 1996; *Lituanistika XXI amžiaus išvakarėse: tyrinėjimų prioritetai, metodai ir naujovės. Pasaulio lituanistų bendrijos darbai* 2, 1997;

Lituanistika pasaulyje šiandien: darbai ir problemos. Pasaulio lituanistų bendrijos darbai 3, 1998; *Tarpdisciplininiai ryšiai lituanistikoje. Pasaulio lituanistų bendrijos darbai* 4, 1999.

43 Girdzijauskas 1999, 12; „Lietuvos senos giminės pražuvime sveikos liko...“, 1999-11-06, 3.

- GADEIKIS, LIUDVIKAS, 1995-07-07: „Prisipažinimai apie meną ir mirtį: Pokalbis su profesoriumi Juozu Girdzijausku jo medinėje trobelėje tarp knygų“, *Lietuvos aidas* 139, 13.
- „Girdzijauskas Juozas, Benedikto“ (asmens byla Nr. 3641); Vilniaus universiteto archyvas.
- GIRDZIJAUSKAS, JUOZAS, 1966: *Lietuvių eilėdara: Silabinės-toninės sistemos susiformavimas*, Vilnius: Vaga.
- GIRDZIJAUSKAS, JUOZAS, 1979: *Lietuvių eilėdara: XX amžius*, Vilnius: Mokslas.
- GIRDZIJAUSKAS, JUOZAS, 1981: *Литовское стихосложение XX века*, Вильнюс; VUB RS: f. 76-2529, d. 1 – 356 p., d. 2 – 571 p.
- GIRDZIJAUSKAS, JUOZAS, 1983: „Pedagogo išmintis“, *Profesorius Jurgis Lebedys*, sudarė doc. Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Mokslas, 90–91.
- GIRDZIJAUSKAS, JUOZAS, 1999: „Lietuvos tilto ramsčiai“, *Sandrava* 19, 12.
- GIRDZIJAUSKAS, JUOZAS, 2001: „Simono Stanevičiaus bendrijos dešimtmetis“, *Aitvarai* 11, 12–14.
- GIRDZIJAUSKAS, JUOZAS, 2006: *Lietuvių literatūros vagoje. Straipsnių rinkinys*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- „Juozo Girdzijausko publikacijos, 1956–2003“, parengė Dalia Bufaitė, *Senoji Lietuvos literatūra* 19, 2005, 61–73.
- „Juozo Girdzijausko curriculum vitae“ (LLTI tarybos 2004-09-28 raštas Nr. R5-178); LLTIB archyvas.
- Juozui Girdzijauskui – 60*, parengė Rūta Mėlinskaitė (ats. redaktorė) ir kt., Vilnius: Baltos lankos, 1995.
- LEBEDYS, JURGIS, 1972: *Lituanistikos baruose 1–2*, paruošė J[uožas] Girdzijauskas, Vilnius: Vaga.
- LEBEDYS, JURGIS, 1977: *Senoji lietuvių literatūra*, paruošė J[uožas] Girdzijauskas, Vilnius: Mokslas.
- Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius*, sudarytojas ir vyriausiasis redaktorius Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
- Lietuvių poetikos pradmenys*, parengė Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Vaga, 1985.
- „Lietuvos senos giminės pražuvime sveikos liko...“ (interviu su Rimantu Skeiviu), *Juozas Girdzijauskas, Lietuvių literatūros vagoje. Straipsnių rinkinys*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, 441–443.
- „Lietuvos senos giminės pražuvime sveikos liko...“ (interviu su Rimantu Skeiviu), *Literatūra ir menas* 45, 1999-11-06, 1, 3.
- Lituanistika pasaulyje šiandien: darbai ir problemos. Pasaulio lituanistų bendrijos darbai 3*, atsakingasis redaktorius Bonifacas Stundžia, Vilnius: Baltos lankos, 1998.
- Lituanistika XXI amžiaus išvakarėse: tyrinėjimų prioritetai, metodai ir naujovės. Pasaulio lituanistų bendrijos darbai 2*, atsakingasis redaktorius Albertas Zalatorius, Vilnius: Baltos lankos, 1997.
- MILKUS, KRISTIJONAS GOTLIBAS, 1990: *Pilkainis: Poezija, proza*, parengė Liucija Citavičiūtė, Juozas Girdzijauskas, įvadą ir paaiškinimus parašė Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Vaga.
- NARBUTAS, SIGITAS, 2005: „Lituanistikos baravedys: profesoriaus Juozo Girdzijausko 70 metų jubiliejų pasitinkant“, *Senoji Lietuvos literatūra* 19, 19–40.

- Pokalbis su Juozu Girdzijausku, 2005-04-28.
Pokalbis su Juozu Girdzijausku, 2005-04-29.
Pokalbis su Juozu Girdzijausku, 2005-05-03.
Priklausomybės metų (1940–1990) lietuvių visuomenė: pasipriešinimas ir / ar prisitaikymas. Pasaulio lituanistų bendrijos darbai 1, atsakingasis redaktorius Albertas Zalatorius, Vilnius: Baltos lankos, 1996.
Profesorius Jurgis Lebedys, sudarė doc. Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Mokslas, 1983.
RADAUSKAS, HENRIKAS, 1993: *Pasauliu netikiu, o Pasaka tikiu*, sudarė Juozas Girdzijauskas, Žilvinas Piličiauskas, Kaunas: Šviesa.
ROČKA, MARCELINAS, 2002: *Rinktiniai raštai. Senoji Lietuvos literatūra 11*, sudarė ir parengė Mikas Vaicekauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
STANEVIČIUS, SIMONAS, 1999: *Dainos žemaičių*, parengė Juozapas Girdzijauskas, redaktorius Gytis Vaškelis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
STANEVIČIUS, SIMONAS, 2010: *Raštai. Fotografuotinis leidimas*, sudarytojai Jurgis Lebedys, Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
Tarpdisciplininiai ryšiai lituanistikoje. Pasaulio lituanistų bendrijos darbai 4, atsakingasis redaktorius Giedrius Viliūnas, Vilnius: Homo liber, 1999.
URBONAS, EUGENIJUS, 1999: „Draugijos dešimtmečiui“, *Sandrava* 19, 1.
Viduklė, sudarytojas Antanas Pocius, vyriausiasis redaktorius Juozas Girdzijauskas, Kaunas: Naujasis lankas, 2002.
VILIŪNAS, GIEDRIUS, ir kt., 2001: „Dėl Pasaulio lituanistų bendrijos reorganizavimo“, I. *Tautinio tapatumo ir tautinės kultūros problemos*. II. *Lietuviai ir lituanistika už Lietuvos ribų XX a. Pasaulio lituanistų bendrijos darbai 5–6*, atsakingasis redaktorius Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 384–386.
Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000, sudarė Giedrius Viliūnas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002.

SIGITAS NARBUTAS

Gauta 2015 m. sausio 5 d.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka

Žygimantų g. 1

LT-01102 Vilnius, Lietuva

el. p.: narbutas@mab.lt